

rokokó költő s mikor e verset írja, még különösen rózsák és jácintok között jár, a Watteau-féle tájon, Cythere szigetén érzi magát otthon, ahol a hegyek is

... mindig zöldellők,
 Ujítják kellemes szellők;
 A legszebb tavasz mindég lakja,
 Mezeit virágokkal rakja
 ... egymással víg hangzással táncolgatnak ~
 Az örömök s öszvekapcsolt karral vígan mulatnak.¹³

A ködlepte angol kertekkel és az estikével csak véletlenül, játékból találkozik össze. Mind a kettőt másoknak szánja. Ez a szétválasztás igen jellemző stílusérzékére és tudatosságára.

Baróti Dezső.

Ugor alaktani magyarázat a primitív emberi korszak mondattana alapján.

E folyóirat szerkesztője egyetemi előadásaiban, mint a róla készült magánjegyzetek mutatják, több magyar, illetőleg finn-ugor suffixum magyarázatánál használja fel a primitív ember lélektanát, illetőleg a primitív ember szelleme nyelvi megnyilatkozásainak feltehető mondattanát. A ma élő primitív népek és nyelvek tanulmányozása által, összehasonlítva és kapcsolatba hozva az eredményeket a kultúrnépek alsóbb osztályainak néprajzi vonásaival, a modern néptudományi irodalom sok megfejtési eszközt szolgáltat a nyelvtudomány számára is. Így különösen figyelembe veendő az a megállapítás, hogy a primitív ember képtelen abstract gondolkodásra, a primitív ember concrete gondolkodik és ezen concret gondolkozásának számos megkövült formájával találkozunk a mai kultúrnyelvekben is. (Reallex, der Vorgeschichte).

MÉSZÖLY a primitív ember concret gondolkozásával magyarázza azt a tényt, hogy a helyhatározói ragból (vö. *itt, Kolozsvárt*) fejlődött ki a *-t* tárgyrag, továbbá időhatározó és állapothatározó rag (*kikelet* = kikeletkor, *mënet* = menés köz-

¹³ Víg élet a Parnassuson. (Gulyás-Harsányi. I. 2: 384.)

ben), az igenévképző (*mëntében* és a régi *mënette*), a mult idő jelé (*mënt*) és a főnévképző *-at*, *-et* (*kikelet* = Frühling), továbbá a genitívus ragja az *étszaka* birtokosjelzős összetételben. Ugyanő a primitív ember concret nyelvének maradványát látja abban, hogy a helyhatározói *-n* raggal azonosnak bizonyul a mód és állapothatározó *-n*, az egyes harmadik személyrag *-n*, és a genitívus ragja az *ön* szóban, mely a természetes nyelvben mindig birtokosjelző és csupán a nyelvújítás mesterségesen ruházta fel a nominatívusi szereppel a még ma is eléggé szokatlan *ön* megszólításban. MÉSZÖLY szerint a primitív korszak nyelvi emléke az is, hogy a latívusi helyhatározó *-é* rag birtokszót alkot az *enyém*, *tiéd*, *övé* stb. alakokban és hogy a nyelvjárási latívusi *-ni* rag (*papni* megyek) azonos a célhatározó igenévképzővel (*favágni* megyek).

E szerény munkámban a primitív mondattan szempontjából óhajtom megvilágítani az *atya*, *anya* típusú szavakat az ugor nyelvekben.

SIMONYI ZSIGMOND (Tüzetes Magyar Nyelvtan I, 291) e szókat kicsinyítő képzővel ellátottaknak tartja.

„Ide tartoznak még a rokonsági elnevezések (kivált *apa*, *atya*, *anya*, *bátya*, *néne*, *öcse*...) amennyiben harmadik személyekben eltűnik a véghang: *ap-ja*, *nén-jök* stb. Nem lehetetlen, hogy itt újabb rövidüléssel van dolgunk, talán azért, hogy ezen alakok is kétagúak legyenek, mint a többi alak, kivéve a többes második személyt, mely azonban ritkább használatú. Tekintetbe lehetne venni még az egyes *ó*, *ő* tőknek hasonló összerántását: *ajtaja*, *disznaja* h. *ajta*, *diszna* (v. ö. a csakugyan kimutatható *atyája*, *atyájuk* alakokat, l. NySz.). De legvalószínűbb tán mégis az a magyarázat, (melyet Nyr. V.:482. adtam, s melyet Búdenz is elfogadott MUGSz az *anya* cikkben), hogy e szóknak *-a*, *-e* véghangjában kicsinyítő képző lappang. Az első személyben kegyeletből, a másodikban udvariasságból a kicsinyítés kapott föl, míg ha a harmadik személy apját, anyját emlegették, semmi ok sem volt ilyen figyelemre“.

BUDENZ, kire SIMONYI utal, a következőket írja (MUGSzót. 745. l.). „Bármily hasonló is a m. *atya*, *anya*-hoz a török *ata*, *ana*, itt mégsem lehet szó kölcsönvételtől, ha számba vesszük, mily bőven termettek az ugor nyelvekben mindenféle rokonsági viszonyok elnevezései s mily nagy részét találjuk ezeknek a

magyar és egyéb nyelvekben egyezőnek (v. ö. *ip, napa, öcs, vő, meny, ángy*). Hozzájárul, hogy a m. *atya, anya* bizonyos alaki párhuzamosságot tüntetnek fel: a szóközépi consonans jésítésében, hosszabb *á* végű töben s ennek rövidülésében 3 személyrag hozzájárultában. Ezek megint sajátos eltérések a hasonló török szók alakjától. Ezt a sajátos tövéget e szóknak főleg megszólításra való használatát tekintve, diminutiv képzésnek tartjuk. A 3. személyragos alak, mely nem is szolgál megszólításul, az egyszerű alaptöktől valónak látszik: Anđ, atđ, vagyis *annya, attya* e. h. anđja, atđja.“

A Magyar Etymologiai Szótár szintén azt a megállapítást fogadja el, hogy „az *anya* tövégi *a*-ja nem képző“ (103. l.) és ugyanilyen értelemben nyilatkozik az *apa* és *atya* (105. 177) *a*-járól.

Az Etym. Szótár illető cikkei már megjelentek, midőn MÉSZÖLY GEDEON az *anya, atya, apa* végső *a*-jának eredetéről az eddigivel ellentétes véleményt nyilvánított a Magyar Nyelvben 1916-ban megjelent egyik értekezésében (XII, 6—9). Ezen értekezésében a következőket fejti ki.

„*Zúz* (nem az ige!) — ez volt régen az aprójószág ismert testrészének, izlétes falatjának a neve. Birtokos személyragozása így folyt: az én *zúz-om*, a te *zúz-od*, az ő *zúz-a* v. *zúz-ja* > *zúz-za*, a mi *zúz-unk* stb.

Pl. Megszaggatom ő *zúzjoknak* belőlvalóit. (Bécsi K. 199.) A söpredéket leviszik a májra, *zúzra*. (Com: Jan. 51.) Kettős gyomrok vagyon, mint a madaraknak az ő begyek és *zúzzok*. Misk: Vkert 8.

De nemcsak régen mondták: 'valaminek a *zúza* v. *zúz-ja* > *zúzza*,' hanem Nagykőrösön még ma is azt mondják: 'a libának a *zúzza*.' Mivel pedig e szó, mint általában a testrészek neve (l. MELICH: MNy. XI, 361-2) leginkább az egy birtokos-egy birtokú harmadik személy-raggal forgott a magyar szájában, ezért ez a személyragos *zúza, zúzza* alak fészkelődött meg a magyar elméjében a ritkán emlegetett ragtalan *zúz* rovására s kiszorította az eredeti *zúz*-t szótői mivoltából s így lett a ragozás: *zúz(z)á-m, zúz(z)á-d, zúz(z)á-ja, zúz(z)á-ánk* stb. A *zúz(z)á-ja* alakban tehát, az etymológiát nézve, meg van kétőzve a birtokos személyrag, a nyelvérzék előtt azonban csak a *-ja* tetszik már ragnak, szótőnek pedig a *zúz(z)á*-t. Nagykőrö-

sön is ez a bővült tő van az egyes számú első és második személy ragja előtt: *zúzzá-m*, *zúzzá-d* s így a többes személyekben mind a háromban; csupán az egyes harmadikban marad meg az eredeti alak: valamint a *zúz-za* (*zúz-ja*; v. ö. Bécsi K.-beli *zúzjok* = 'az ő *zúzzok*') A *zúz* — valaminek a *zúz(z)a* > *zúz(z)ája* sorhoz hasonlót többet is találunk a népnyelvben. *Máj* — valaminek a *mája* > kácsa *májája*; *láb* — valakinek a *lába* > rántott csirke *lábája*, stb.

Mint a testrészek, úgy a rokonsági elnevezések is rendszeren birtokviszonyban fordulnak elő. Nem *öcs*-ről, *hug*-ról, hanem rendszeren valakinek *öccsé*-ről, *hugá*-ról beszélünk, ennek következtében az egy birtokos egy birtokú harmadik személyraggal bővült tő e rokonsági nevek ragozása rendjében is olyszerű változásokat okoz, mint a testrészeknél láttuk.

Az *öcs* illető személyragos alakja: régi *öcs-e* > későbbi *öcs-je* mai *öccse*. Ezen birtokos ragozása nem: *öcs-öm*, *öcs-öd*, *öcs(cs)e*, *öcs-ünk*, stb., mint a régi *zúz-om*, *zúzod*, *zúz-(z)a*, *zúz-unk*, stb., hanem *öcsé-m* *öcsé-d* *öcs-cse*, *öcsénk*, stb., mint a nagykőrösi: *zúzzá-m*, *zúzzá-d*, *zúz-za*, *zúzzá-nk* stb. És nemcsak *hug-om*, *hug-od*; *hug-a*, *hug-unk* van, hanem a *hug-a* hatására a népnyelvben *hugá-m*, *hugá-d*, *hugá-ja*, *hugá-nk* is, mintájára az általános *zúzá-m*, *zúzá-d*, *zúzá-ja*, *zúzá-nk* kiegészülnek. Efféle jelenségeket a többi rokonságnevek közt is észlelhetünk. *Kar-ja* helyett régen azt mondták: *kar-a*, (mint *láb-a*), *báty-ja*, *bátya* helyett tehát: *báty-a*, s íme, a népnyelvben megvan ugyan még a *zúzom*; *zúzod*-nak megfelelő *báty-om*, *báty-od* ragozás (MTSz), de már a köznyelvben a birtokos személyragozás régi *báty-a* egységes szótővé válván, így beszélünk: *bátyá-m*, *bátyá-nk*. Nem: *aty-unk*, *any-unk*, hanem *atyá-nk*, *anyá-nk*. Régi nyelvben *atyája* és *atyájok* is van (EtSz.), mint *májája*, *májájuk*, valaminthogy napjainkban *ipa*, *napa* helyett ezt is hallani: *ipá-ja*, *napá-ja*.

MÉSZÖLY nem elégedett meg azzal, hogy az *atya*, *anya* stb. végső *-a*-jának személyragi eredetét bizonyította, hanem kiterjeszkedett azon vélemény cáfolására is, mely az illető *-a*-t kicsinyítő képzőül fogja fel.

MÉSZÖLY okfejtése (id. m. 8.) a következő:

Mások, bár a *zúzza*, *tompora*, *órja* stb. puszta nominativust helyesen eredetibb személyragos alaknak fogják fel, már

az *atyá-m*, *öcsé-m* és társaibeli *-á-*, *-é-*, elemet nem eredetibb birtokos személyragnak tartják, hanem finnugor kicsinyítő képzőnek. Abból, hogy a bővebb tő az első és második személyben van meg: *atyá-m*, *atyá-nk*, *atyá-d*, *atyá-tok*, a rövidebb pedig a harmadikban, *aty-ja*, *aty-juk*, a kicsinyítő képzővel való becézés öntudatos alkalmazását látjuk, tudniillik magaméról szólva: gyöngédségből, tiedről szólva szemben: udvariasságból élek a megtisztelő kicsinyítő képzős alakkal; háta mögött azonban — úgysem hallja — csak a finn-ugor-kicsinyítő képző melegsége nélkül, egész ridegen emlegetem az *aty-ját*, *any-ját* egy harmadik személynek. Hogy azonban az *atyá-m*—*aty-ja*-féle tőviszonyból semmi jogunk sincs következtetni kicsinyítő képzőre, az kitűnik először abból, hogy más kicsinyítő képzővel alkotott rokonságnevek-nél a tőnek ily viselkedését nem észleljük, pl. *após-om*—*apó-sa*; másodszer megtetszik abból, hogy testrészt nevében is van — mint föntebb láttuk — olyan *atyá-m*—*aty-ja*-féle tőviszony: *zúzzá-m*, *zúz-za*, már pedig csak nem akarják becézni Nagykőrösön a te hamis *zúzzá-d*-at a csirke *zúz-za* rovasára? Azt állítják, hogy az *atya*, *anya* stb., alakját tekintve, minden ellenvetés nélkül lehet *-a* kicsinyítő képzős. Ezt azonban mindjárt nem látjuk igaznak; mihelyt arra is tekintünk, hogy ezeknek *attya*, *annya* (< *atyja*, *anyja*) *n o m i n a t i v u s u k* is van. (V. ö. EtSz.) E változatok nyilván mutatják a birtokos személyragos eredetet. Valakinek *attya* — itt bizonyára személyragos alak az *attya*-s bizonyára azonos eredetű szó az *attya*-val az *atya*, *atya*: íme, itt is az *atya* és *attya* alak azonossága.

MÉSZÖLY véleményét reáshivatozás nélkül átvette BEKE ÖDÖN „Boglya és társai“ cikkében. (Magyar Nyelvőr LVIII, 76—81). Ő a 77. lapon így nyilatkozik: „Birtokosragos alak csak olyankor válhatik nominativusalakká, ha az gyakran fordul elő, mint a ragtalan alak s a személyrag funkciója ennek következtében elhomályosodik. Ilyenek pl. a következő esetek: ... Rokonságnevekben: ... *atya* ...“ stb.

TECHERT JÓZSEF „Rokonságneveink történetéhez“ c. értekezésében, mely a Magyar Nyelvben (XXX. 17—20) jelent meg, újra és kimerítőbben foglalkozik e kérdéssel.

Értekezéséből idézzük a következő részleteket. (17. l.) „Ismeretes, hogy legtöbb eredeti rokonságneveink nem egytagú,

mint azt a finnugor megfelelők alapján (a tövégi magánhangzó lekopása után) várnók, hanem kéttagú, s végső magánhangzójuk *-a* (illetőleg *-e*): *anya, apa, atya, bátya, néne*. E közös végső magánhangzót a nyelvtudomány már régen különválasztotta a tulajdonképeni szótövektől. Az EtSz. első kötete az említett mélyhangú szavak tárgyalásánál SIMONYI évtizedeken át uralkodó, részletekben maig is megcáfolatlan nézetét fogadta el, aki e járulékot kicsinyítő képzőnek tartotta. E magyarázatot azonban éppen nem látszik megerősíteni az említett szavak néhány ragosképzős alakja. Az *atyám, atyád, atyánk*-féle alakok, t. i. valóban a hosszabb *atya* (ragok előtt a tö *atyá-*) szóból alakultak; de már az *atyja, atyjuk, atyó* csupán egy rövidebb *aty-* szótövből eredhettek... Miért nem járult e képző (*-a ~ -e*) minden rag előtt az alapszóhoz? SIMONYI e nehézséget a következőképen igyekszik megmagyarázni: 'Az első személyben kegyeletből, a másodikban udvariasságból a kicsinyítés kapott föl, míg ha a harmadik személy apját, anyját emlegették, semmi szükség sem volt ilyen figyelemre.' Sokkal valószínűbb BEKE ÖDÖN feltevése (Boglya és társai); ő a rokonságnevek (nevezetesen: *ara, ip[a], nap[a], atya, apa, anya, bátya, néne, hug[a], öcs[el]*) *-a -e* végzetét elhomályosult 3. személyű birtokos személyragnak tartja... Hasonlóképen alakult tudvalevőleg legtöbb testrésznévünk is: *vese, zuza, mája* stb."

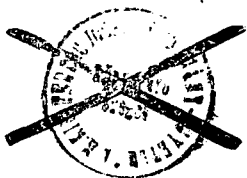
TECHERT idézett soraiból megállapítható, hogy ő éppen úgy nem vett tudomást MÉSZÖLY fejtegetéseiről, mint BEKE, míg azonban BEKE, MÉSZÖLY eredményének átvétele alkalmával egyszerűen senkire sem hivatkozik, addig TECHERT nem mulasztja el a hivatkozást, de nem MÉSZÖLY-re, hanem BEKÉ-re hivatkozik. Ezért esik abba a tévedésbe, hogy azt hiszi, hogy SIMONYI nézete, „részleteiben maig is megcáfolatlan”. Ugyanis BEKE nem bocsátkozik SIMONYI cáfolásába, illetőleg MÉSZÖLY-től csupán a rövid eredményt veszi át, ellenben MÉSZÖLY érveit mellőzi. MÉSZÖLY azonban, mint fentebb olvashattuk, SIMONYI nézetét alaposan megcáfolta, midőn kimutatta a kicsinyítőképzővel és becézéssel való magyarázat képtelenségét az *atyá-m, aty-ja* és *zuzá-m, zúz-za*-féle töviszonyok párhuzamba állítása és egy nevezőre hozása által.

TECHERT cikkének következő részében az *atya*-típus sze-

mélyragos alapon való magyarázatát, melyet BEKE után elfogad, igyekeznek SYLVESTER nyelvtanával bizonyítani, melyre MÉSZÖLY cikkében nincsen utalás. Ugyanis TECHERT azt állítja, hogy SYLVESTER „még ismerte az eredetibb, egytagú alakokat is... Példaszavai ragtalan alakban (nomina seorsum sumpta) így hangzanak: Auus, ős — Socer, Ip — Socrus, nap — pater, at — mater, an...“ Szerintünk azonban TECHERT nagyon téved. Az az eset forog fönn, hogy SYLVESTER, mint más nyelvtanírók is néha, kikövetkeztetett alakokat ír és az *aty* és *any* stb. nála pusztán kikövetkeztetés. Világos ez abból, hogy SYLVESTERnek számos műve maradt fenn és azokban nem lehet találkozni *aty* és *any* alakokkal. Véleményünk szerint SYLVESTER azon megjegyzése a rokonsági nevekre, hogy „ista nomina non sunt seorsum sumpta, sed cum affixis pronominiibus... usu tamen receptum est, ut his utamur interdum, ut simplicibus“, nem jelenti azt, hogy ő az *attya*, *annya* (atyja, anyja) alakokon kívül még az *atya* és *anya* alakokat is személyragosoknak tartotta. Tehát TECHERT cikke nem vitte előbbre a kérdés megoldását, illetőleg a már MÉSZÖLY által megoldott kérdés újabb megalapozását.

Szerintünk azonban MÉSZÖLY fejtegetéseire újabb bizonyítékokat szolgáltatnak a primitív nyelvek bűvárlatai.

Különböző rokonsági csoportokhoz tartozó primitív nyelveken, illetőleg primitív mondattani sajátságokat megőrzett nyelveken észlelhető az, hogy bizonyos fogalmakat csak bizonyos személyekre vonatkoztatva fejezzék ki és ilyen esetekben eme rávonatkoztatás birtokviszonnyal van érvényre juttatva. UHLENBECK közli (Anthropos VI. 365) az algonkin dialektusokról, hogy azok nem rendelkeznek az „atya“ fogalomnak megfelelő szóval, hanem csak az „atyám“, „atyád“ stb. fogalmakra vannak szavaik. Ők tehát nem tudják kifejezni abstracte az „atya“ fogalmat, hanem csak valamely személynek meghatározott atyjáról tudnak beszélni, a genitivusi viszony által mintegy concrete reámutatni. És míg ez esetben a rokonsági nevekről van szó, *K. von den Steinen* „Unter den Naturvölkern Zentralbrasilien“ c. művében (79) hasonlóan nyilatkozik a testrésznevekről: „Sehr ausführlich nahm ich die Körperteile auf, weil sie stets mit den Pronominalpräfixen verbunden sind, der Indianer also nicht etwa sagt: „Zunge“, sondern stets mit dem



Zusatz der Person: „*Meine Zunge*“, „*deine Zunge*“, „*seine Zunge*“. Hasonló olvasható a Real-Lex. der Vorgeschichte c. műben (X. 300): „Das primitive Denken ist konkret. Wie wenig es begrifflich arbeitet, zeigt, dass in den meisten primitiven Sprachen die menschlichen Körperteile nie als solche, als Arm, Bein, Nase vorgestellt werden, sondern nur in der konkreten Verbindung mit einer Persönlichkeit: mein, dein, sein, ihr Arm, Bein oder Nase, und dass darum auch für diese Verbindung andere Possessivpronomina oder Affixe verwendet werden als für wirtschaftliche Eigentumsansprüche an ein Haus, Kanu oder Schwein. *Wilhelm Havers* „Syntax und primitive Kultur“ c. művében a tárgyaltakhoz kapcsolja a birtokos névmásnak bizonyos nyelvekben szokásos úgynevezett proleptikus használatát is, amilyen például a kelta grammatikában az efféle szerkezet: „abschlagen sein Haupt von dem unverschämten Kerl“. A sémi nyelvekben is közönséges dolog: 'az Isten neve' helyett 'az ő neve az Istené' vagy 'testvérem szíve' = 'az ő szíve a testvéremé' (uo), továbbá arab, kopt stb. nyelvekben.

Ezeket vonatkoztatva MÉSZÖLY-nek az *atya*-tipusról való nézetére, megállapítható, hogy az *atya* végső *a*-ja valóban birtokos személyrag és mint ilyen ama primitív kor maradványa, amidőn az abstract gondolkozás hiányában a rokonságnevek állandóan birtokviszonyban voltak használatosak és a birtokviszony kifejezéséül el voltak látva a birtokos személyraggal.

MÉSZÖLY említett cikkében (9. l.) a vogul nyelvet is érinti: „Van a vogulban, melynek nincsenek hangtörténetét ellenőrizhető nyelvemlékei, egy kicsinyítő képzős gyanánt fölfogott, 'anya' jelentésű szónak oly birtokos személyragozása, mint: *anyá-m*, *anyá-d*, de *any-ja*; tudniillik: *šāni-m*, *šānin*, de *šān-ā*“. MÉSZÖLY, mivel csak a magyar rokonságnevekkel, közelebbről a Halotti Beszéd *isennucut* szavával foglalkozott, idézett értekezésében bővebben nem tért ki az érintett vogul alakok tárgyalására, de az kitűnik rövid megjegyzéséből, hogy óvakodik magát azonosítani ama felfogással, mely a vogul *šāni* = 'anya' végső *-i* hangját kicsinyítő képzőnek tartja. Bizonytalán kézenfekvő, hogy ha az *anyá-m* — *any-ja* ragozás egy primitív korszak maradványa, akkor azzal más finn-ugor nyelvekben is kell találkozniunk és így a vogul *šāni-m* — *šān-ā* a magyar *anyá-m* — *any-ja* szerint magyarázandó, következésképpen a *šāni* végső

-i-je nem lehet egyéb, mint a harmadik birtokos személyrag és nem kicsinyítő képző.

A vogul nyelvjárásokban az egyes számú birtokosra és egyes számú birtokra mutató személyragok közül a 3. személyű a következő hangalakulatokat tünteti föl:

Északi vogul: *-ä*, pl. *kwol* 'ház', *kwölä* 'háza'. (MUNKÁCSI BERNÁT: Vogul Nyelvjárások 10. l.)

Középlozvai vogul: *-ä*, pl. *kwäl* 'ház', *kwälä* 'háza': (Id. m. 107.)

Alsólozvai vogul: *-ät*, pl. *oš*, 'juh', *ošät* 'juha' (Id. m. 157.)

Kondai vogul: *-ät*, pl. *kwäl* 'ház', *kwälät* 'háza'. (Id. m. 194.)

Pelimi vogul: *-ät*, pl. *kwäl*, 'ház', *kwälät* 'háza'. (Id. m. 236.)

Tavdai vogul: *-ä*, *-i*, pl. *täu* 'ág', *näm* 'név', *täwe* 'ága' *nämi* 'neve'. (Id. m. 264.)

Túdvalevőleg az illető ragnak *-i* változata magyar nyelvjárásokból is ismeretes. Az eredetibb *-ë* alak, mint HORGER ANTAL „A magyar nyelvjárások“ c. művében olvasható (138. l.) a magyar nyelvterület „kisebb részén egy fokkal zártabbá vált pl. *kezi*, *zsebi*, *eszi*, *nevi*, *szëmi*, *kësi*, *pënzi*, *beszëdi*, *mestërsëgi*, *böcsületü*, *hüri*, *füstü*, *büzü*, *körmi*, *tövi*, *földü*, stb. Így a nyugati nyjt. keleti szélén, Vasvár, Sümeg, Keszthely, Nagykanizsa táján le Légrádig, az alföldi nyjt.-nek a Dunán és Dráván túl fekvő részén és az északnyugati nyjt.-nek keleti felében. (Sajátságos, hogy Nagyszalontán állítólag csak a *legszëli*, *leghëgyü*, *legszëgletü*, *legvügi*, *legfeneki*-féle fokozott főneveken van *-i* alakja.)

Ebből a tényből, hogy az egyes számú 3. személyrag úgy a magyarban, mint a vogulban mutat fel *-i* alakot, önként folyik az előző érveket kiegészítőleg az, hogy a vogul *šänü* *-i* hangja hangtörténetileg is kifogástalanul azonosítható az egyes számú 3. személyraggal. Az a körülmény, hogy a 3. személyragú *šänä* alakban a rag *-ä* alakú, az ugyanazon ragnál eredeztetett elemet pedig az *-m* rag előtt *-i*-nek találjuk a *šänim* (északi vogul) alakban, egyáltalában nem akadályoz magyarázatunknak, ugyanis hivatkozhatunk a magyar nyelvben is hasonló hangtani tünetre. Nevezetesen a magyar nyelvjárássterület tekintélyes részén a végső nyílt szótagban az egyes 3. személyrag *-e*

(=ä), ragok előtt pedig *-i*. HORGER írja idézett művében (138. l.): „keze mellett szabályosan *kezeit, kezinek, kezire* stb. van“.

SZINNYEI JÓZSEF a vogul *šāni -i*-jét kicsinyítő képzőnek tartja: „*wog. -i-: šāni-m, šāni-n* 'meine, deine Mutter' (urspr. Koseform von *šān*; vgl. *šān-ε* ($\epsilon=\ddot{a}$) 'seine Mutter' ohne Deminutivsuffix)“: Ez a vélemény azonban az eddigiek után teljesen tarthatatlan és meg kell jegyeznünk azt is, hogy SZINNYEI egy olyan vogul szót is hoz fel rövid magyarázatában, amely egyáltalában nem létezik, tudniillik a *šān* szót. Ez nem egyéb, mint az ő kikövetkeztetése, olyan, mintha azt mondanók, hogy a magyarban *any* szó van. Ilyen esetben tévedés elkerülése végett legalább is *alkalmazandó (**šān*) vagy kötőjel (*šān-*).

Szerény tanulmányom végső eredményé tehát ebben foglалható össze:

1. A primitív ember mondattana is támogatja MÉSZÖLY-nek azt a régi tanítását, hogy a magyar *anyám—anyja* típusú szavak alanyesetében a végső magánhangzó nem kicsinyítő képző, hanem azonos az egyes 3. személyraggal. 2. A vogul *šāni* végső magánhangzója sem kicsinyítő képző, hanem hasonlóképen egyes 3. személyragnál keletkezett.

Simon János.

Bot és buta.

Bot szavunkat régebben általában szláv eredetűnek tartották, de az EtSz. szerkesztői ezt nem tartják valószínűnek, mert a szláv *bat* vagy akár régibb **batū* alakból mai magyar *bát* alakot kellene várnunk, ilyennek azonban sehol semmi nyoma. Ezt a kételkedésüket magam is teljesen jogosnak tartom. Annál is inkább, mert e szavunknak székely nyelvjárási jelentéseiből kiderül, hogy legrégebb jelentése 'fatuskó' volt, ezt pedig a szláv *bat* jelentései alapján nem lehetne megérteni.

Bot szavunknak mai jelentése általában 'baculus, bot, stab', de a székely nyelvjárásokban (kéziratban levő székely tájszó-táramnak számos adata szerint) ezek a jelentései: 1. 'fatuskó' (pl. *Botot köttünk a kutgém végére*, Háromszék m. Illyefalva), 2. 'bunkó' (pl. *A buzogánnak a bottya*, Brassó), 3. 'bunkós végű ütőszerszám, fakalapács' (pl. *Hasogató bot* 'nyeles fatuskó';